

Vladimir Arsenić

POKRAJ ZAVIČAJNE VATRICE

(Darko Tuševljaković: *Karota*, Laguna, Beograd, 2025)

Najbolje ogledalo jedne književnosti su njene nagrade. Kao prva među jednakima, Ninova nagrada je od samih početaka opterećena kontroverzama, ali one su poslednjih godina, pardon poslednje godine, dakle 2026, doživele svoje istorijske nepobitne visine. Ne samo da je Nin pre godinu i koji mesec otet, pardon kupljen, a redakcija oterana, nego je i Ninov žiri za dodelu najvažnije književne nagrade promenjen. Kako kaže onaj bečarac – „nije šteta”. Međutim, kako to obično biva, svakog čuda za tri dana, a naši su se čimbenici književne scene već prilagodili. Naime, prvo su moji drugosrbijanski saborci uskliknuli kako nikad više Nin, samo Radar, a onda su brže-bolje svoje knjige poslali novom žiriju kako bi se uzajamno legitimisali, a zatim su to uradili i tzv. bojkotaši Ninove nagrade koji su, takođe zdušno, sad kad

im je žiri po volji, poslali svoja romaneskna remek-delca zarad već pomenute legitimizacije. Mi vama da ste legitiman naslednik prethodne, oterane redakcije, dobar žiri i kul ekipa, vi nama da smo romanopisci i mirna Bačka. Valjda su se i jedni i drugi nadali da će njihova prilježnost uroditi plodom i biti adekvatno nagrađena. Kad ono, od skoro dvesta naslova – *Karota*.

Ako se neko čudi otkud ovaj roman da ispliva kao dobitnik, onda neka se zapita i kako da isti autor bude nosilac još najmanje dve nagrade koje nose simbolički i/ili finansijski kapital – Andrićeve i EUPL nagrade (tzv. Evropske nagrade za književnost). Za potonju znamo kako je geneza išla. Darko Tuševljaković je knjigu¹ koja je nagrađena objavio u izdavačkoj kući Arhipelag koja se, kao što je poznato, neko vreme (možda i dalje, nisam proveravao) nalazila na istoj adresi kao i PEN centar koji je bio zvanični predlagatelj nagrade ispred države Srbije. Ostali uslovi koji su bili potrebni (broj objavljenih knjiga) takođe su bili zadovoljeni, te tako i Gojko Božović sit i PEN centar na broju. Ne treba napominjati da su i prethodna dva dobitnika EUPL nagrade iz Srbije – Jelena Lengold i Uglješa Šajtinac – bili autori iste izdavačke kuće. Čudno. *Mož' da bidne*, prosudite sami. Međutim, nije nameštanje EUPL nagrade jednom izdavaču ono što me zanima, pravila za nagrađivanje su promenjena, sama nagrada je izgubila na značaju jer se više ne bojuje za dodelu sredstava na konkursu za prevođenje Evropske unije, komplikovano je nominovanje, valja obrazložiti svoj izbor na engleskom jeziku koji, uprkos svim čarima AI-ja, dobar deo naših izdavača slabo ili nikako (ne) koristi...

¹ Radi se o romanu *Jaz* (Arhipelag, Beograd, 2016).

Uglavnom, da se vratim na temu. Da je ovo normalno, ili makar manje ispolitizovano književno polje, roman kakav je *Karota* ne bi nikad bio uvršten u konkurenciju za nagradu koja se dodeljuje najboljem romanu. Možda bi se našao u trci za neku žanrovsku nagradu, kao najbolji horor roman, ili fantastični, ili porn/treš. Najpre zbog toga što je napisan neveštom rukom srednjoškolca koji voli da čita Stivena Kinga, Klajva Barkera i ostale „hororce”, pa je srazmerno tome talentovan. Opšta mesta nižu se iz stranice u stranicu s očekivanim žanrovskim klišeima, poređenjima koja su postala floskule. Ideološki je roman najproblematičniji jer se u tom segmentu pretvara u *wet dream* prosečnog srBskog vola. Naime, radi se o već viđenom receptu koji našem uhu najviše prija – Srbe-ki (hvala Dejanu Kožulu) su žrtve, a 'Rvati su *ono što svi znamo da jesu*. Formula prosta kao pasulj i radi, evo već četrdesetak godina, s povremenim promenama neprijatelja. Da podsetim, objavljena je 24. i 25. septembra 1986. godine, a gde drugo nego u ikoničkim *Večernjim novostima* u vidu Memoranduma SANU, ali dobro, ko se sad pa toga seća.

Sve bi ovo naravno bilo u redu, koga briga šta se u književnosti piše, danas je važnije koliko pratilaca na Tiktoku ili Instagramu imaš, ali u pitanju je simptomatsko ponašanje, ono što nas već godinama unazađuje i opterećuje i čega ne možemo da se oslobodimo kao loše beskonačnosti. Književnost, kaogod i svaka umetnost, naposletku, ne može da bude odvojena od društva, a često se predstavlja i kao portparol, neko ko naglas kaže ono što društvo misli. Skoro rekoh *ono čega se pametan stidi...* A ono što ovo društvo misli nije dobro, makar ako je suditi po *Karoti*.

Desi se tako da se mlađahni Davor sa svojom devojkom Ninom vozi kroz kišnu beogradsku periferiju i pred njegov automobil izleti upadljivo riđe dete. On ga udari, srećom bez ozbiljnih posledica, ali se ne zaustavi, što bi bilo pristojno i normalno, nego pobegne. Klasičan *hit and run*. Onda ga Nina natera da se vrati, pomogne detetu i prizna krivicu, srećom bez posledica, jer je dete istrčalo na put. No Nina ne pušta, hvata Davora u mašinu i krene da ispituje njegovo ponašanje, te tako otkrije da se iza svega krije trauma iz detinjstva. Povezivanje ova dva događaja predstavlja prvu ozbiljnu nelogičnost romana. Posebno što nam je jasno stavljeno do znanja (epizodom na pešačkom prelazu) da je Davor pristojan momak bez pedofilskih ili pedocidnih namera. Zatečeni u čudu kakve veze imaju događaji osim što naš protagonista počinje da se ponaša kao mladi Piter Parker kad ga ujede pauk, a već se nalazimo u razdrndanom golfu dvojci koji, kako reče onomad Jura Stublić, *fura prema gradu* Zadru, mestu u kojem leži ključ za Davorovo neobjašnjivo ponašanje koje je podsetimo: a) gaženje dece, b) bežanje s mesta nesreće, v) pomnjanje Karote. Narativna logiko&motivacija, pomози nam.

Svi znamo da je bio rat i da su Srbi iz Hrvatske proterani, ali tragičnost situacije u kojoj je skoro pola miliona ljudi ubijano, raseljeno i ponižavano nikako nije dovela do kakve-takve autorefleksije, do toga da se zapitamo – pa dobro, hej, šta se dogodilo, kako je do toga došlo, da li je moglo i trebalo da bude drugačije i šta s tim sad da radimo. Uveren sam da je sve trebalo suprotno od onoga što je činjeno, ali želje da se stvari razumeju i jednom zauvek završe nije bilo i još je nema, jer inače bi inicijativa kao što je REKOM uspeła... No, to su već politička pitanja koja, ako ćemo pravo, idu naruku vlastima u obe države. Uglavnom, Davor i cura mu Nina stižu u Zadar da otkriju izvor njegove traume.

Nakon istrage koju njih dvoje sprovode kao dva smotana detektiva iz agencije *Dumb and Dumber*, ispostavlja se da su Davor i drug mu Karota maltretirani jer su Srbi, iako su i jedan i drugi silno želeli da se uklope (*ko ne piva, Dalmatinac nije*), a zbog toga je i kazna koja je usledila bila oštrija, zlokobnija. Povrh toga Karota je (valjda zbog toga što je Srbin, *sic!*) bio uključen u rodoskrvrnuće, da ne kažem incest, sa sopstvenom majkom i ostaje nepoznato da li je Ines njegova ćerka ili pak posledica silovanja koje je njegova majka pretrpela jer je skrivala muža, policajca koji svojim opisom podseća na siroviju varijantu Ante Samardžića iz filma *Ustav Republike Hrvatske*. Da bi se sve ovo otkrilo, Davor je prinuđen da negde u okolini Delnica prođe terapijsku sesiju sa Zoranom Zecom (očigledno da je autor želeo jasno da aludira na nevine srpske žrtve ubijene u Zagrebu 7. 12. 1991, ali da li je to zaista bilo potrebno, nije li to dodatna pornografizacija smrti koje već ima koliko hoćeš u knjizi?) i spusti se u središte zemlje gde doživi otkrovenje i tamo mu se kaže šta mu se zapravo dogodilo.

To je ono što je problem ne samo ovog romana nego i velikog broja sličnih tekstova/filmova koji su iskoristili stvarnu ljudsku, pojedinačnu i kolektivnu patnju, da bi zaradili jeftine kvaziumetničke poene. Pri tome mislim na film *Dara iz Jasenovca* ili na romane izraelskog pisca Jehiela de Nura koji je objavljivao pod pseudonimom Kacetnik (*Katzetnik*), koji scene užasa donose sa skopofilskom nasladom i prezentuju ih namerno s pojačanom emocionalnošću kako bi kod čitalaca/gledalaca izazvali jednako snažne emocije, bez imalo otklona i/ili prilike za katarzu. Ne vidim nikakvu razliku u izazivanju sličnih emocija kad mladi Davor u uzrastu od dvanaest godina posmatra Karotu koga majka rukom zadovoljava, ili u ponašanju Cvite Marulić, Tončijeve majke, ili pak u činjenici da Antin otac, koji je predstavljen kao zlikovac, svakog meseca donosi novac Karoti i njegovoj majci Jadranci da bi valjda oni ćutali jer je on jedan od silovatelja, te moguće Inesin otac. Kao da sam užas rata, etničkog sukoba i posledičnog izbeglištva nije dovoljno poznat čitaocima, nego im se potcrtava scenama koje ih razjaruju.

Pored pornografizacije patnje koja je nesumnjiva, problem romana su i plošni likovi. Ako su Davorova upitanost/čuđenje, umor i glavobolje ono što daje treću dimenziju liku, onda se izvinjavam. Međutim, narativ bi trebalo da ima nekakav dramaturški luk koji bi počeo s Davorom u jednoj tački, a zatim bi kroz putovanje u Zadar i sve ono što je on tamo doživeo trebalo da se završi u drugoj tački, u kojoj bi se put spoznaje reflektovao u liku. Čitalac to ne doživljava. Davor je isti kakav je i bio. Okej, neko će reći, ali zar i to nije neka vrsta spoznaje, da promene nema i da je sazrevanje iluzija, da je Zadar iluzija? Ovo zapažanje bi bilo tačno ukoliko bi se likovi našli u ironičnoj poziciji, kao na primer kod Flobera u *Sentimentalnom vaspitanju*. Međutim, Davor ostaje začuđen, njegov „prekid” s Karotom koji je ni manje ni više prodavac sira na pijaci Zeleni venac i alkoholičar, iako najviše liči na Debelog Gada, lika iz filmova o Ostinu Pauersu, ne znači ništa. Nemamo osećaj da se rešio traume, niti da se nešto promenilo, a patetični kraj romana u kojem dolazi do nagoveštaja pomirenja s Ninom je zaista nedostojan svakog komentara.

Ako bismo govorili o sporednim/epizodnim likovima, pored Hrvata koji su redom u romanu predstavljeni kao (potencijalno) dvolični, a neki od njih poput Antinog oca i

kao sadisti, silovatelji i ubice, ni Karota i njegova majka, ili Nina kao glavni pomagač protagoniste, njegov takoreći *sidekick*, nisu dobili nikakvu zaobljenost. Oni ostaju statični kao na početku romana, bez trunke promene. Plošnost likova ogleda se i u banalnosti radnje, odnosno „sticaja okolnosti” koji vode od jednog do drugog događaja, bez ikakve logike. Čitalac prosto oseća te šavove koji su tu da bi zakrpili priču i doveli je do kraja. Opet, književnost je konvencija i slučajnosti su način da se iskaže neumitnost sudbine, ali zar nije estetski ideal da se stvari sakriju, da deluju ne kao zakrpe, već kao glatki prelazi koji su rukovođeni odlukama likova i njihovim delovanjem. Postoji doduše žanr koji šavove ističe kako bismo im se smejali. Radi se o parodiji, tako da Ostin Pauers nije slučajno pomenut.

I tako bismo mogli unedogled, zaista nema rečenice u ovom romanu za koju biste mogli da se uhvatite a da se u njoj ne ogleda sve ono što ovaj roman jeste, odnosno nije. I opet, ne moramo da zamerimo ništa njegovom autoru. Rekao bih da je problem dublje prirode. Ova književna scena se u velikoj meri ulizuje dominantnim društvenim narativima. Čast izuzecima, ali ideologija koja je okružila Ninovu, ali i mnoge druge nagrade, takva je da se kroz nju iznova utvrđuje ono što establišment želi. Umesto da „drma kavez” hegemonije, književnost joj se podvlači pod rep i greje se na zavičajnoj vatrici. Jedino što zaboravlja to da ispod repa najviše smrdi.